

Dat mensen het belang van mensen inzien

Leerlingen van Primair en Voortgezet Onderwijs over Mensenrechteneducatie

Auteurs

Geske Strating

Met medewerking van:

Keetie Ruijters

Aimy Ogaeri

Manoe Hoogstede

Publicatienummer 273

© **Stichting Alexander**

Amsterdam, mei 2014

In opdracht van

KPC Groep

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Opzet en uitvoering	5
2.1	Opzet	5
2.2	Deelnemende scholen	5
2.3	Werkwijze	5
2.4	Proces	6
2.4.1	Primair onderwijs	6
2.4.2	Voortgezet onderwijs	6
2.5	Analyse en rapportage	6
3	Resultaten	7
3.1	Primair onderwijs	7
3.1.1	Context	7
3.1.2	Randvoorwaarden voor mensenrechten	7
3.1.3	Randvoorwaarden volgens basisschoolleerlingen samengevat	9
3.2	Voortgezet onderwijs	10
3.2.1	Context	10
3.2.2	Randvoorwaarden voor mensenrechteneducatie	10
3.2.3	Randvoorwaarden volgens leerlingen voortgezet onderwijs samengevat	11
4	Beschouwing	13

1 Inleiding

Het College van de Rechten van de Mens heeft tot opdracht om onderwijs over mensenrechten te stimuleren en te coördineren. Zij heeft de KPC Groep gevraagd om ondersteuning bij het opstellen van een Basisvisie Mensenrechteneducatie. De KPC Groep heeft in deze context een traject ontwikkeld waarin diverse stakeholders zijn betrokken om het College te voeden bij het formuleren van de Basisvisie. De KPC Groep heeft Stichting Alexander gevraagd om parallel hieraan een traject uit te voeren met groepen leerlingen, zodat hun perspectief en visie op mensenrechteneducatie ook meegenomen kan worden in de Basisvisie.

Deze rapportage is het resultaat van een kwalitatief onderzoek in twee klassen, waar met leerlingen is gesproken over mensenrechten, mensenrechteneducatie en de ideeën en visie die leerlingen hierop hebben. Achtereenvolgens leest u in hoofdstuk 1 de opzet en uitvoering, in hoofdstuk 2 de resultaten en hoofdstuk 3 bevat een korte beschouwing.

2 Opzet en uitvoering

2.1 Opzet

Om inzicht te krijgen in de visie op en ideeën van kinderen en jongeren over mensenrechteneducatie, wordt met twee klassen gesproken over mensenrechten(educatie): één klas uit het primair onderwijs en één klas uit het voortgezet onderwijs.

Dit onderzoek is kleinschalig en kwalitatief van aard, en de opbrengst zit vooral in de ideeën en de reflecties van kinderen en jongeren op mensenrechteneducatie. Kinderen en jongeren zijn goed in staat om met elkaar een probleem- of vraagstelling van verschillende kanten te bekijken. Ze komen niet met pasklare oplossingen, maar geven duidelijk aan wat voor hen belangrijke randvoorwaarden zijn bij het vormgeven van mensenrechteneducatie.

Er worden diverse werkwijzen toegepast die aansluiten op het niveau van de kinderen en jongeren, en die passen bij hun leefwereld en reflectievermogen.

2.2 Deelnemende scholen

Via het netwerk van Stichting Alexander is contact gezocht met diverse scholen verspreid over Nederland. Met twee scholen die op korte termijn ruimte in het rooster hadden, zijn afspraken gemaakt voor een sessie van twee uur.

Niveau School	Leerjaar	Naam school	Plaats	Aantal leerlingen
Basisonderwijs	Groep 6/7/8	CJBS Krullevaer	Hoogeveen	28
Havo	3	Odolphuslyceum	Tilburg	19

2.3 Werkwijze

Op beide scholen is gestart met een mindmap rondom de termen 'mensenrechten' en 'mensenrechteneducatie'. Leerlingen kunnen aangeven wat erin ze opkomt bij deze term, reageren op elkaar en vullen elkaar aan. De mindmap levert een globaal beeld op van de visie van leerlingen op mensenrechten en mensenrechteneducatie.

Vervolgens is gekozen voor een actieve werkvorm: het stellingenspel. Leerlingen kunnen hun mening/visie geven door middel van scores te geven aan stellingen. De stellingen en de scores die ze hierop geven, zijn aanleiding om dieper in te gaan op de thematiek. Waarom is iets wel belangrijk en waarom niet? Welke onderwerpen rondom mensenrechten wil je bespreken in de klas en waarom? Deze methode levert een verdieping van de inhoud op, omdat kinderen een waardering geven aan hun mening en deze proberen uit te leggen.

Met de informatie uit het stellingenspel en de mindmap zijn de kinderen ten slotte uitgedaagd om in groepjes randvoorwaarden en ideeën voor mensenrechteneducatie te bedenken die naar hun mening aansluit bij de wensen, ideeën en voorkeuren van leerlingen. Hierbij maakten ze gebruik van een werkboekje met vragen. Aan het eind presenteren de groepjes hun ideeën aan de rest van de klas.

2.4 Proces

2.4.1 Primair onderwijs

De Krullevaer is een Jenaplan basisschool, waar veel aandacht is voor creativiteit, drama, uitingsvormen en sociale omgang. De klas waar het gesprek plaatsvindt, is een combinatieklas van groep 6, 7 en 8. De leerlingen zijn gewend om samen te werken in (project)groepen en hebben het afgelopen jaar een project over mensenrechten gedaan. De leerlingen hebben veel kennis van mensenrechten en vinden het bijna allemaal leuk om hun kennis te delen en hun mening te geven over (de vorm van) mensenrechteneducatie.

De gespreksleider is een medewerker van Stichting Alexander. Zij wordt ondersteund door een stagiaire. Een stagiaire van KPC-Groep notuleert en vanuit het College van de Rechten van de Mens is een medewerker aanwezig om te ervaren hoe een dergelijke sessie verloopt. De groepjes, die met de werkboekjes aan de slag gaan, worden door deze medewerkers en stagiaires voorgezeten en ondersteund, aangevuld met de eigen leerkracht. De volwassen voorzitters zijn tevens verantwoordelijk voor het notuleren van de ideeën van de leerlingen. Bij het presenteren van de ideeën van de groepjes hebben diverse groepjes toneelstukjes voorbereid, deze zijn opgenomen met een smartphone.

2.4.2 Voortgezet onderwijs

Tijdens de geschiedenisles van een Havo 3 klas van het Odolphuscollege in Tilburg is gesproken met negentien leerlingen over mensenrechteneducatie. De klas vindt de term mensenrechteneducatie erg verwarrend en moeilijk, en pas na het noemen van concrete voorbeelden begrijpen ze waar het over gaat. In eerste instantie geven ze aan dat ze nog nooit iets over mensenrechten hebben geleerd, later weten ze toch enkele voorbeelden te noemen. Wel zijn ze opvallend minder goed op de hoogte van mensenrechten dan de basisschoolklas uit Hoogeveen.

Het gesprek wordt geleid door een medewerker van Stichting Alexander en zij wordt ondersteund door een stagiaire van Stichting Alexander en een stagiaire van de KPC Groep. Na het plenaire deel gaan de leerlingen in groepjes zelfstandig aan de slag met de werkboekjes en presenteren hun uitkomsten ten slotte aan de rest van de klas.

2.5 Analyse en rapportage

Tijdens de sessie met leerlingen van de basisschool worden foto's en filmpjes gemaakt, dit was niet mogelijk op de middelbare school. Bij beide sessies is een stagiaire van de KPC-groep aanwezig om te notuleren. Na de sessie zijn deze notulen aangevuld met de ervaringen en visie van de medewerkers en stagiaire van Stichting Alexander.

Alle informatie is gebundeld en uitgeschreven. Hiermee is een analyse gemaakt waarin de randvoorwaarden die leerlingen stellen aan mensenrechteneducatie centraal staan. Deze randvoorwaarden worden onderbouwd door citaten.

In een conceptrapportage zijn deze uitkomsten al voorgelegd aan experts tijdens een expertmeeting. Na deze bijeenkomst is de definitieve rapportage opgesteld.

3 Resultaten

3.1 Primair onderwijs

3.1.1 Context

Uit het panel blijkt dat de kinderen mensenrechten erg belangrijk vinden. De klas is al eerder in aanraking gekomen met een vorm van mensenrechteneducatie en het is opvallend hoeveel rechten de kinderen weten te benoemen en hoeveel kennis ze al hebben.

Het project over mensenrechteneducatie dat op school heeft plaatsgevonden eerder dit jaar, bestond uit verschillende onderdelen. Zo vertellen de leerlingen over een werkboekje 'begrijpend lezen' met daarin informatie over mensenrechten en kinderarbeid. Daarnaast hebben ze tekeningen gemaakt over mensenrechten en moesten de andere kinderen raden welk specifiek mensenrecht was getekend. De meeste kinderen geven aan dat het werkboekje saai was. Daarnaast hebben leerlingen een werkstuk gemaakt waarvoor ze zelf informatie moesten opzoeken. De leerlingen geven aan dat ze door het maken van dit werkstuk veel kennis hebben opgedaan over mensenrechten.

Leerlingen noemen, naast mensenrechteneducatie op school, ook andere voorbeelden van hoe ze kennis krijgen over mensenrechten: het nieuws, de krant, games (een oorlogsspel) en het maken van een poster.

Het helpt wel, dan weet je hoe het daar is. Ik dacht dat het in de hele wereld hetzelfde was, maar door die poster zag ik dat het anders was overal in de wereld.

De leerlingen vinden heel veel mensenrechten belangrijk en weten er heel veel op te noemen. Veelgenoemde mensenrechten zijn het recht op onderwijs, recht op familie, het recht op schoon drinkwater en het recht op vrijheid.

Schoon drinkwater is echt belangrijk, anders overleef je het niet. Het is echt belangrijker dan eten.

Daarnaast weten de leerlingen concrete voorbeelden te noemen waarin mensenrechten een rol spelen, zoals kindsoldaten, kinderarbeid en mishandeling, maar ook voorbeelden die op het schoolplein kunnen voorkomen zoals pesten, schelden en het stelen van een pen.

3.1.2 Randvoorwaarden voor mensenrechten

Inhoudelijk:

Inhoudelijk willen de leerlingen leren over mensenrechten in de breedst mogelijke zin. Zo geven ze aan dat ze niet alleen willen leren over Nederland, maar over mensenrechten in de hele wereld. Ook moet het niet alleen over actualiteiten gaan, maar vinden ze het ook belangrijk te leren over mensenrechtengerelateerde zaken die minder in het nieuws of niet actueel zijn.

Er zijn dingen die gebeuren die niet in het nieuws komen maar wel belangrijk zijn.

Wat wij hier niet meemaken, maken ze wel mee in andere landen. Daar moet je het dan ook over hebben.

Doel

De kinderen zijn het er met elkaar over eens dat het doel van mensenrechteneducatie is dat je beter met elkaar leert omgaan. Ze hebben er vertrouwen in dat kennisvergroting zal leiden tot gedragsverandering.

Als je veel wordt buitengesloten, dan leer je over mensenrechten, dan zullen andere kinderen denken dat je mee mag spelen.

Respect hebben voor elkaar wordt ook door de leerlingen meerdere malen naar voren gebracht als doel.

Respect voor kinderen en jezelf.

Omdat iedereen zichzelf mag zijn.

Vorm

Als het gaat om de vorm die voor mensenrechteneducatie gekozen moet worden, vinden de leerlingen het belangrijk dat ze zelf aan de slag mogen en kiezen ze het liefst voor creatieve werkvormen, zoals spellen, (computer)games, toneelspelen, film, etcetera.

Bijvoorbeeld een film kijken en dan daarna erover praten.

Of zo'n experiment, zoals het experiment met kinderen voortrekken omdat zij blauwe ogen hebben. En dan daarna over de Tweede Wereldoorlog praten of zo. Dan begrijp je het beter.¹

De leerlingen zijn eensgezind in hun mening: ze willen zelf dingen doen/ maken/ ondernemen/ ervaren. Het doen van een buurtonderzoek of het houden van een speurtocht is daarvan een voorbeeld.

Dat we bijvoorbeeld op het plein gaan onderzoeken hoe het gaat met de mensenrechten.

Impliciete vormen van mensenrechteneducatie worden ook genoemd, zoals het in praktijk brengen van mensenrechten tijdens het buitenspelen.

Tijdens het buitenspelen, bijvoorbeeld bij een potje voetballen dat je dan niet mag schelden. Er is dan een scheidsrechter bij die erop let dat alle mensenrechten goed gaan. Hij vertelt er dan pas over als het gebeurt.

Leerlingen waarschuwen voor een lesvorm met veel herhaling en saaie werkmethoden. Daarom zien veel leerlingen meer in een project of een periode waarin je veel met het thema werkt.

Mensenrechten zijn heel belangrijk, maar ik heb er niet zoveel zin in om dit ook nog als vak te leren.

---

¹ Het 'Jane Elliott experiment'

3.1.3

Randvoorwaarden volgens basisschoolleerlingen samengevat

Inhoudelijk

- Breed georiënteerd: over actuele zaken, maar ook over andere belangrijke onderwerpen
- Het moet zowel over Nederland én het buitenland gaan.
- Voorbeelden van belangrijke onderwerpen: recht op onderwijs, recht op familie, recht op schoon drinkwater (“anders overleef je het niet, dit is belangrijker dan eten”), recht op privacy en vrijheid, kinderarbeid, mishandeling, homorechten (“iedereen mag verliefd zijn op diegene die die zelf wilt”), kindsoldaten, pesten, schelden.
- Voorbeelden van interessante onderwerpen: pesten, stelen (pen gestolen in de klas), vermoorden, ontvoeren.

Doel

- Beter met elkaar omgaan
- Meer respect voor elkaar
- Meer kennis over mensenrechten
- Je leert te waarderen dat je het zelf goed hebt in vergelijking met andere kinderen
- Leren inleven in anderen
- Leren wat goed en kwaad is

Vorm

- Toneelspelen: dan kan je je goed inleven/rollenspel
- Speurtocht
- Game/computerspel maakt het leuk
- Uitvindingen maken om andere te helpen.
- Eerst leren, dan actie voeren (geld verzamelen)
- Projecten
- Debatteren
- Musical
- Film

Praktische vormgeving tips

- Eén à twee keer per jaar
- Alleen groep 8 hoeft pas over mensenrechten te leren

Wat niet te doen

- Het moet niet alleen over Nederland gaan, leerlingen willen juist weten hoe het in andere landen is georganiseerd. “Niet alleen over Nederland, dat is egoïstisch”.
- Niet te veel over dingen die leerlingen in het dagelijks leven mee kunnen maken.
- Werkboekjes zijn saai

3.2 Voortgezet onderwijs

3.2.1 Context

De Havo-klas, waar dit onderzoek is uitgevoerd, beschikt over weinig kennis over mensenrechten en sommige leerlingen waren zelfs verbaasd over het feit dat er lesprogramma's bestaan rondom mensenrechten.

Ik wist niet eens dat het bestond, wist niet dat er les in was.

Tegelijkertijd hebben de leerlingen het tijdens de lessen geschiedenis wel eens over mensenrechten gehad, zo blijkt later uit een opmerking. Maar wellicht omdat het niet expliciet benoemd wordt als mensenrechten.

Afgelopen periode hadden we het bij geschiedenis over kolonies en de mensenrechten die slaven hadden. En het gaat ook wel eens over de rechten van vrouwen en arbeiders.

De leerlingen weten wel een aantal mensenrechten te benoemen. Zo wordt de vrijheid van meningsuiting genoemd, alsook het recht op basisbehoeften zoals schoon drinkwater, onderdak en voedsel.

3.2.2 Randvoorwaarden voor mensenrechteneducatie

Inhoudelijk

De leerlingen merken bij zichzelf dat ze kennis omtrent mensenrechten ontberen. Zij geven aan dat ze in eerste instantie meer kennis willen van mensenrechten en welke rechten er allemaal zijn.

Ik wil eerst wel weten welke [mensenrechten, red.] er precies zijn.

Omdat 'mensenrechten' nog zo'n vaag begrip is voor veel leerlingen, vinden ze het belangrijk dat er veel concrete voorbeelden worden gegeven. Actualiteiten kunnen helpen om mensenrechten concreter te maken.

Het is wel goed om het over het nieuws te hebben, dan kun je er iets bij voorstellen. Nu is het nog heel erg vaag, ik vind concrete voorbeelden wel fijn.

Daarnaast vinden de leerlingen het belangrijk dat er niet alleen op Nederland gefocust wordt.

Als je het alleen maar hebt over Nederland, weet je niet hoe het in andere landen is. In andere landen worden meer mensenrechten geschonden, dan kan je minder vertellen.

Er is gesproken met de klas over hoe concreet ze mensenrechten willen behandelen: moet het gaan over dingen die ze zelf mee (kunnen) maken? Hierover zijn de meningen verdeeld. Leerlingen vinden het niet prettig als er op hun eigen situatie wordt gefocust, het mag niet te persoonlijk worden. Tegelijkertijd kan het wel helpen als mensenrechten in het perspectief van leerlingen in het algemeen worden geplaatst.

Niet iedereen maakt hetzelfde mee, iedereen heeft een andere situatie thuis. Als het over dingen gaat die wij allemaal bijvoorbeeld in Tilburg meemaken, dan zou ik een hoger cijfer geven. Maar maak het niet te persoonlijk.

Doel

Mensenrechteneducatie zou meerdere doelen moeten nastreven. In eerste instantie denken leerlingen aan kennis vergroten over mensenrechten en de situaties van mensen wereldwijd.

Mensen leren wat mensenrechten exact zijn.

Idealiter zou mensenrechteneducatie mensen leren om beter met elkaar om te gaan. Leerlingen vinden dit een nobel streven, maar ze hebben niet de illusie dat mensenrechteneducatie gedrag zal veranderen.

Je moet wel van jezelf weten wanneer je niet goed behandeld wordt. Ik denk niet dat mensen zich aanpassen als ze mensenrechteneducatie hebben gevolgd. Met kennis alleen slaagt het niet, het is meer hoe je bent dus het ligt meer aan je persoonlijkheid.

Als je weet hoe je met anderen omgaat en hierover leert, betekent dit niet dat dit ook het gedrag meteen verandert.

Mensen het belang van mensen laten inzien

Het voorkomen van discriminatie vinden sommige leerlingen ook een belangrijk doel, of het nu gaat om discriminatie op basis van huidskleur, seksuele voorkeuren of om het onderscheid tussen arm en rijk.

Discriminatie. Het is vervelend als mensen commentaar hebben over jouw afkomst.

Je zou niet gediscrimineerd moeten worden door homoseksualiteit.

Dat er geen onderscheid gemaakt wordt tussen arm en rijk. De meeste kunnen er niks aan doen.

Vorm

Leerlingen zien mensenrechteneducatie als een kans om creatief en 'anders dan anders' onderwezen te worden. Ze zien weinig in een vak met toetsen, proefwerken en 'saai' lesmateriaal. Liever werken ze met dit thema in projectgroepen waarin ze zelf dingen moeten uitzoeken. Methoden als film, excursies en gastdocenten worden ook veel genoemd.

Projecten omdat je zelf de vrijheid hebt om dingen uit te zoeken.

Als organisaties bijvoorbeeld komen vertellen wat ze hebben meegemaakt waarbij mensenrechten worden geschonden of juist goed nageleefd zijn.

3.2.3 Randvoorwaarden volgens leerlingen voortgezet onderwijs samengevat

Inhoudelijk:

- Leerlingen moeten goed op de hoogte zijn van welke mensenrechten er zijn
- Maatschappelijke problemen moeten centraal staan
- Het moet gaan over dingen die je als jongere zou kunnen meemaken, maar het moet niet te persoonlijk/confronterend zijn
- Link het aan actuele zaken, dat maakt het concreter

Doel:

- informatief (leren over mensenrechten)
- leren respectvoller met elkaar om te gaan
- discriminatie voorkomen

Vorm:

- Anders dan normale vakken
- Zelf bezig zijn met opdrachten
- Zelfstandig of in groepjes werken
- Creatieve inbreng van leerlingen
- Film
- Spel ontwikkelen
- Op locatie (bijvoorbeeld naar opvanghuizen/musea/tentoonstelling)
- Keuze voor profielwerkstuk
- Integreren bij geschiedenis
- Gastdocenten

Wat niet te doen:

- Maak het niet te persoonlijk/confronterend
- Niet alleen over Nederland, juist de vergelijking met andere landen is interessant
- Gedragsverandering door mensenrechteneducatie lijkt niet mogelijk
- Geen les zoals rekenen en taal
- Geen toetsen/proefwerken

4 Beschouwing

Onderhavig onderzoek is een kleinschalig, kwalitatief onderzoek geweest waarvan de opbrengst vooral zit in de ideeën en de reflecties van kinderen en jongeren op mensenrechteneducatie. Ze hebben duidelijk aangegeven welke randvoorwaarden voor hen belangrijk zijn als het gaat om de vormgeving van mensenrechteneducatie.

De randvoorwaarden die leerlingen uit het voortgezet en primair onderwijs stellen, verschillen niet zoveel van elkaar, er zijn veel gelijkenissen. Beide groepen geven aan dat ze graag zien dat mensenrechteneducatie op een creatieve, actieve manier wordt gegeven. Leerlingen van zowel primair als voortgezet onderwijs vertellen dat ze het meest leren als ze zelf actief aan de slag gaan met opdrachten, dingen moeten uitzoeken en onderzoeken.

Inhoudelijk is het vooral zaak om mensenrechten zo concreet mogelijk te maken. Door in te gaan op situaties die kinderen zelf kunnen meemaken, kan dit vormgegeven worden, maar leerlingen vinden het ook belangrijk om daarnaast te leren over de mensenrechtensituaties in het buitenland. Concrete voorbeelden en casussen zijn hiervoor geschikt, maar ook visueel materiaal zoals onder andere film, foto en excursies.

Kennis opdoen over mensenrechten zien leerlingen als een belangrijk en vanzelfsprekend doel van mensenrechteneducatie. Leerlingen van het voortgezet onderwijs zijn echter minder positief over het doel om een gedragsverandering te bewerkstelligen. Leerlingen van het basisonderwijs geloven meer dat mensenrechteneducatie ervoor kan zorgen dat mensen/kinderen beter met elkaar omgaan. Bij het vormgeven van een doorlopend educatieprogramma lijkt het goed om een opbouw te realiseren die aansluit bij de leeftijd en ontwikkeling: eerst kennis over mensenrechten, op latere leeftijd ook meer nadruk op handelingsperspectieven om mensenrechten in de praktijk te brengen.

Ten slotte: de adviezen en randvoorwaarden uit dit onderzoek zijn vrij eenduidig en lijken voor zich te spreken. Stichting Alexander hoopt dat het College voor de Rechten van de Mens zich hiermee kan voeden teneinde tot een visie op mensenrechteneducatie te komen waarin het perspectief van leerlingen aanwezig is.

